

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie: „Rola UE w wykrywaniu i zwalczaniu pracy przymusowej w Europie i na świecie – wkład EKES-u na konferencję MOP-u w 2014 r.” (opinia z inicjatywy własnej)

(2014/C 311/05)

Sprawozdawca: **Béatrice OUIIN**

Na sesji plenarnej w dniu 11 grudnia 2013 r. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny postanowił, zgodnie z art. 29 ust. 2 regulaminu wewnętrznego, sporządzić opinię z inicjatywy własnej w sprawie:

„Rola UE w zwalczaniu pracy przymusowej w Europie i na świecie – wkład EKES-u na konferencję MOP-u w 2014 r.”

Sekcja Stosunków Zewnętrznych, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię 10 kwietnia 2014 r.

Na 498. sesji plenarnej w dniach 29–30 kwietnia 2014 r. (posiedzenie z 30 kwietnia) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny 167 głosami – 1 osoba wstrzymała się od głosu – przyjął następującą opinię:

1. Wnioski i zalecenia

W cywilizowanym społeczeństwie nie ma miejsca na handel ludźmi. Jednakże proceder ten jest coraz częstszy, a praca przymusowa stała się stałym elementem niektórych sektorów rynku pracy i istotnym rynkiem dla przestępczości zorganizowanej. Na 103. Międzynarodowej Konferencji Pracy, która odbędzie się w czerwcu 2014 r., przewidziano dyskusję na temat natężenia działań na rzecz zwalczania pracy przymusowej. Od czasu pierwszych konwencji Międzynarodowej Organizacji Pracy w tej sprawie, w 1929 r. (nr 29) i w 1957 r. (nr 105), charakter pracy przymusowej zmienił się. W przeszłości wynikała ona przede wszystkim z działań państw, obecnie skupia się w sektorze prywatnym i wiąże się z globalizacją, migracjami, gospodarką nieformalną i międzynarodowymi sieciami przestępczymi. Unia Europejska przyjęła dyrektywę w sprawie zwalczania handlu ludźmi, która uwzględnia też kwestię pracy przymusowej⁽¹⁾. W czerwcu państwa i partnerzy społeczni MOP-u mają przyjąć nowy instrument międzynarodowy. Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny pragnie sformułować w tym kontekście propozycje oparte na doświadczeniach na terytorium Europy i poza jej granicami, kładąc szczególny nacisk na rolę społeczeństwa obywatelskiego w zapewnieniu faktycznej realizacji praw podstawowych. Centrum Monitorowania Rynku Pracy będzie monitorować stosowanie zarówno dyrektywy w sprawie zwalczania handlu ludźmi, jak i dokumentów przyjętych przez MOP w celu przeciwdziałania pracy przymusowej.

1.1 Zalecenia

1.2 Dla Unii Europejskiej:

Wypracować wspólną pozycję w MOP-ie, aby włączyć do międzynarodowego prawa pracy cele dyrektywy w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, a także strategii zwalczania handlu ludźmi⁽²⁾ (2012).

1.3 Dla państw:

— Na najbliższej Międzynarodowej Konferencji Pracy przyjąć protokół dodatkowy do konwencji 29, wraz z zaleceniem, uwzględniający handel ludźmi do celów pracy przymusowej i wypełniający luki w dziedzinie zapobiegania, ochrony ofiar, rekompensaty i karania handlarzy, a tym samym włączyć do prawa międzynarodowego zasady obowiązujące już w prawie europejskim.

— Ratyfikować konwencję 189 dotyczącą osób pracujących w gospodarstwie domowym,

⁽¹⁾ 2011/36/UE.

⁽²⁾ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012DC0286:PL:NOT>.

- a także wzmocnić środki inspekcji pracy oraz zintensyfikować europejską współpracę między poszczególnymi organami inspekcji.
- Zapewnić spójność polityk dotyczących zwalczania handlu ludźmi oraz imigracji, jak też zapewnić skuteczne wdrażanie dyrektywy 2011/36 w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar⁽³⁾.
- Zająć się przyczynami tego procederu, ograniczając ubóstwo i ciężką sytuację ofiar oraz zwiększając świadomość społeczną.

1.4 Dla przedsiębiorstw i inwestorów:

- Zapewnić łańcuch dostaw wolny od pracy przymusowej oraz poszanowanie praw człowieka w Europie i krajach trzecich, stosując wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych oraz trójstronną deklarację zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej MOP-u.
- Monitorować prace koalicji przedsiębiorstw na rzecz zwalczania handlu ludźmi i brać w nich udział (koalicja zostanie wkrótce zainicjowana przez Komisję Europejską).

1.5 Dla związków zawodowych:

Zapewnić szkolenia z zakresu interakcji z ofiarami i wspierania ich w podejmowaniu działań, szczególnie w sektorach wrażliwych, takich jak rolnictwo, budownictwo, gastronomia i hotelarstwo czy prace wykonywane w gospodarstwie domowym. Współpracować z organizacjami pozarządowymi wyspecjalizowanymi w pomaganiu imigrantom bez dokumentów, których należy postrzegać jako ofiary, a nie przestępców.

1.6 Dla stowarzyszeń:

Stowarzyszenia konsumentów powinny zainteresować się pochodzeniem produktów i wymagać przejrzystości w całym łańcuchu produkcyjnym.

Stowarzyszenia pomagające imigrantom o nieuregulowanym statusie, zrzeszające pracowników domowych lub działające na rzecz zniesienia prostytucji, powinny być uznawane za partnerów a ich zdanie uwzględniane w walce z pracą przymusową.

2. Uwagi ogólne

2.1 Czym jest praca przymusowa?

Praca przymusowa została zdefiniowana w art. 2 konwencji 29 MOP-u, ratyfikowanej przez 177 krajów, jako wszelka praca lub usługi wymagane od jakiejś osoby pod groźbą jakiegokolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie. Definicja ta obejmuje osoby umieszczone w obozach pracy, osoby odpracowujące długi, handel ludźmi do celów pracy przymusowej (pracowników, którym pracodawcy nie wypłacają wynagrodzenia, których dokumenty tożsamości zostały skonfiskowane itp.). Rozróżnienie między wyzyskiem a pracą przymusową jest trudne. Według Międzynarodowego Biura Pracy ogólnie przyjmuje się, że praca przymusowa oznacza długie godziny pracy w bardzo trudnych warunkach, za niskim wynagrodzeniem lub bez wynagrodzenia, i jest wykonywana bez zgody osoby zainteresowanej pod groźbą kary. Ta ostatnia może stanowić przemoc fizyczną – bicie, tortury, wykorzystywanie seksualne – lub psychiczną – nadmierne zadłużenie, konfiskatę dokumentów tożsamości, groźbę doniesienia urzędowi imigracyjnemu lub represji wobec członków rodziny itp.⁽⁴⁾ Kajdany niewolnicze z przeszłości zostały dziś zastąpione strachem i przymusem ekonomicznym.

W dyrektywie 2011/36 w sprawie handlu ludźmi zaliczono pracę przymusową do form wyzysku.

⁽³⁾ Dz.U. L 101 z 15.4.2001, str. 1.

⁽⁴⁾ MOP i Komisja Europejska zwróciły się do grupy ekspertów o opracowanie wskaźników operacyjnych w celu wykrywania przypadków handlu ludźmi. W tym dokumencie poświęcono jedną stronę wyzyskowi pracowników http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—ed_norm/—declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf.

2.2 Gdzie odbywa się praca przymusowa?

Prace wykonywane w gospodarstwie domowym, rolnictwo, budownictwo, przemysł wytwórczy (tekstylny, zabawki) to sektory najbardziej dotknięte tym zjawiskiem. Choć zasadniczo praca przymusowa w sektorze prywatnym stanowi działalność nielegalną, to jednak wkracza w sferę gospodarki legalnej poprzez podwykonawstwo i biura pośrednictwa. Praca przymusowa staje się w ten sposób elementem łańcucha dostaw ugrupowań prywatnych, w tym dużych firm. W tym przypadku częściej chodzi o pracę przymusową poza Unią Europejską, a najbardziej dotkniętą częścią świata jest region Azji i Pacyfiku (56 %). Europa Środkowa i Południowa oraz kraje należące do Wspólnoty Niepodległych Państw znajdują się wśród regionów o najwyższym odsetku pracy przymusowej na świecie (4,2 na 1 000 mieszkańców). Trzynastie z 19 krajów tego regionu graniczy z UE. Jednakże w przeciwieństwie do powszechnych opinii Unia Europejska i kraje uprzemysłowione nie są wolne od zjawiska pracy przymusowej (7 %) ⁽⁵⁾. Przypadki pracy przymusowej wśród pracowników domowych lub rolnych można spotkać we wszystkich krajach Unii Europejskiej. Dorośli i dzieci są również zmuszani do wykonywania nielegalnej lub nieformalnej działalności, w tym żebractwa. Liczby te należy zestawiać z danymi dotyczącymi korupcji w Unii Europejskiej, które to zjawisko jeszcze bardziej utrudnia walkę z pracą przymusową.

2.3 Kto uczestniczy w pracy przymusowej?

Choć nie wszyscy pracownicy przymusowi to migranci o nieuregulowanym statusie, nie ma wątpliwości, że to oni są w najtrudniejszej sytuacji i stanowią większość ofiar. Uwięzieni w błędnym kole, nie mają odwagi poskarżyć się ze strachu, że zostaną wydaleny do swojego kraju pochodzenia. Często przemytnicy również są takimi migrantami, wykorzystującymi swoich rodaków. Grupy najbardziej narażone na pracę przymusową to mniejszości etniczne lub rasowe, migranci, osoby ubogie, a wśród tych kategorii kobiety i dzieci. Kobiety stanowią większość ofiar handlu ludźmi w celu wykorzystywania seksualnego, lecz także w pracach domowych, gdzie są odizolowane. Ofiarami są często osoby wrażliwe, niezrzeszone w związkach zawodowych i niezdolne do zapewnienia sobie ochrony. Rozrost gospodarki nieformalnej oferuje możliwości handlarzom. Niedoskonałość inspekcji pracy i policji nie pozwala na powstrzymanie jej rozwoju.

Kryzys gospodarczy, który trapi Europę od 2008 r., zmusza pracowników do opuszczania swojego kraju w celu znalezienia pracy w krajach bogatszych. W ich krajach pochodzenia brakuje teraz kwalifikacji, które posiadali, co zmusza do poszukiwania migrantów z jeszcze dalszych regionów, którzy również pragną lepszych warunków życia. Borykają się oni z niewyobrażalnymi trudnościami, nie mają dokumentów, bezpieczeństwa zatrudnienia ani ochrony socjalnej, a ponadto są niezdolni do powrotu do swojego kraju. Ta sytuacja, która dotyka wielu rodzin, jest żyznym gruntem dla handlarzy ludźmi.

2.4 Dane dotyczące pracy przymusowej

- Według ostatnich szacunków MOP-u w 2012 r. na świecie ok. 21 mln osób było ofiarami pracy przymusowej, z czego 58 % stanowiły kobiety i dziewczęta. Jedną czwartą ofiar stanowią dzieci poniżej 18 roku życia. Ok. 19 mln jest wykorzystywanych przez osoby lub przedsiębiorstwa prywatne, a ponad 2 mln przez państwo lub grupy rebeliantów. Wśród osób wyzyskiwanych przez osoby lub przedsiębiorstwa prywatne 4,5 mln jest wykorzystywane seksualnie. Według tych samych danych MOP-u, średni czas trwania pracy przymusowej ofiar wynosi 18 miesięcy.

W przeciwieństwie do powszechnie panującej opinii, dane Eurostatu z 2013 r. dotyczące handlu ludźmi w Europie wskazują, że większość ofiar zidentyfikowanych w państwach członkowskich to obywatele UE – 61 % w latach 2008–2010. Podobnie, większość ściganych handlarzy posiada obywatelstwo UE (67 % w 2008 r., 76 % w 2010 r.) ⁽⁶⁾. Jednakże odsetek zidentyfikowanych lub szacowanych ofiar spoza UE potroił się między 2008 a 2010 r., z 12 % do 37 %, co potwierdza, że migracja z krajów trzecich jest nadal czynnikiem zwiększającym narażenie. Najwięcej zidentyfikowanych lub szacowanych ofiar handlu ludźmi w 2010 r. zgłosiły Włochy (2 381), Hiszpania (1 605), Rumunia (1 154) i Niderlandy (993), a najmniej Węgry (10), Portugalia (8), Malta (4) i Litwa (3) ⁽⁷⁾. W państwach członkowskich UE spośród szacowanych 880 tys. pracowników przymusowych 270 tys. (30 %) to ofiary wykorzystywania seksualnego, a 610 tys. (70 %) pracy przymusowej ⁽⁸⁾.

⁽⁵⁾ http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/Trafficking_in_Persons_2012_web.pdf.

⁽⁶⁾ EUROSTAT (2013), Handel ludźmi http://ec.europa.eu/anti-trafficking/EU+Policy/Report_DGHome_Eurostat.

⁽⁷⁾ Należy zaznaczyć, że dane Eurostatu za 2013 r. są oparte wyłącznie na informacjach przekazanych przez państwa członkowskie i nie uwzględniają niezidentyfikowanych ofiar handlu ludźmi. Nie wszystkie państwa członkowskie przekazały dane. Również metodologia stosowana przez poszczególne władze krajowe różni się od siebie w dużej mierze. Dlatego też bezpośrednie porównania między państwami mogą wprowadzać w błąd.

⁽⁸⁾ Międzynarodowe Biuro Pracy (2012): „Global Estimate on Forced Labour. Results and Methodology” [„Globalne szacunki dotyczące pracy przymusowej: wyniki i metodologia”], Genewa, 2012. Dane MBP dotyczą szacowanej (a nie zarejestrowanej) liczby osób poddanych pracy przymusowej. Dane te stanowią minimalne szacunki, ponieważ zastosowano ściśle kryteria walidacji i ekstrapolacji. Szacunki przedstawione zostały według regionów. Podział według krajów nie jest dostępny, gdyż niewiele krajów opracowało szacunki krajowe.

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—ed_norm/—declaration/documents/publication/wcms_182004.pdf.

2.5 Jak funkcjonuje handel ludźmi?

Związek między handlem ludźmi a pracą przymusową jest silny i uznawany w literaturze (choć nie wszystkie ofiary pracy przymusowej są ofiarami handlu ludźmi). Ubóstwo lub konflikty zbrojne oraz nierównowaga w rozwoju między bliskimi geograficznie regionami prowadzą do emigracji. Handlarze posługują się oszustwem, groźbami i zadłużeniem. Ofiary są często rekrutowane, transportowane lub kwaterowane z użyciem siły, przymusu lub oszustw. Istniejące lub zmanipulowane długi są wykorzystywane do przejścia i utrzymania kontroli nad daną osobą. Pracownicy migrujący często pożyczają znaczne sumy pieniędzy, aby zapłacić handlarzowi za organizację transportu, uzyskanie dokumentów podróży lub koszty związane ze znalezieniem zatrudnienia. Przyszli imigranci pożyczają pieniądze od rodziców i przyjaciół, licząc na to, że będą mogli utrzymać rodzinę i zapewnić sobie przyszłość. Myśl o powrocie bez możliwości spłacenia długów jest dla większości pracowników migrujących nie do pomyślenia, nawet jeśli okazuje się, że obiecana praca nie istnieje albo że będą wykorzystywani przez nieokreślony czas. Kwoty, które muszą płacić za paszport i transport, a następnie za zakwaterowanie i wyżywienie, są ogromne. W wielu krajach pracownicy migrujący o nieregulowanym statusie nie mają dostępu do wymiaru sprawiedliwości⁽⁹⁾.

2.6 Skutki pracy przymusowej

Oprócz łamania praw człowieka praca przymusowa ma negatywne skutki dla przedsiębiorstw i pracowników. Uczciwe przedsiębiorstwa stoją w obliczu nieuczciwej konkurencji ze strony tych, którzy wykorzystują produkty pracy przymusowej. Jeżeli chodzi o pracowników, występowanie pracy przymusowej wywołuje presję na obniżkę płac i standardów pracy oraz finansowania solidarności społecznej.

2.7 Kto korzysta z pracy przymusowej?

Handel ludźmi jest bardzo opłacalny: ci, którzy pośredniczą w pracy przymusowej otrzymują ogromne nielegalne zyski. W 2005 r. roczne zyski na skalę światową z pracy przymusowej szacowano na 44,3 mld dolarów, z czego 31,6 mld pochodziło z handlu ludźmi. W ramach tej kwoty 15,5 mld (49 %) generowane jest w gospodarkach uprzemysłowionych⁽¹⁰⁾, w tym w Unii Europejskiej. Handel ludźmi zasila finansowo sieci przestępcze podobnie jak przemyt broni i narkotyków.

3. Uwagi szczegółowe

3.1 Instrumenty walki z pracą przymusową

Zakaz pracy przymusowej jest jednym z podstawowych praw pracowniczych, obok swobody zrzeszania się i negocjacji, minimalnego wieku (zakaz pracy dzieci) oraz niedyskryminacji w odniesieniu do zatrudnienia i zawodu, co potwierdzają ONZ, MOP, OECD i Unia Europejska (Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej, art. 5, Europejska Konwencja Praw Człowieka, art. 4). Oprócz konwencji MOP-u nr 29 i 105 istnieją inne konwencje umożliwiające podjęcie działań, np. konwencja dotycząca osób pracujących w gospodarstwie domowym (189), inspekcji pracy (81 i 129), pracowników migrujących (97 i 143) oraz prywatnych agencji zatrudnienia (181).

Prawo podstawowe oznacza prawo powszechne, które musi być stosowane nawet w krajach, które nie ratyfikowały podstawowych konwencji opartych na deklaracji MOP-u dotyczącej zasad i praw podstawowych w miejscu pracy i związanych z nią działań następczych. Według wytycznych ONZ dotyczących przedsiębiorstw i praw człowieka przedsiębiorstwa wielonarodowe, bez względu na rolę państwa w krajach, w których działają, są odpowiedzialne za poszanowanie praw człowieka⁽¹¹⁾.

W dyrektywie UE 2011/36 zaliczono pracę przymusową do formy wyzysku. Wszystkie przejawy wyzysku uznano za przestępstwo i ujednolicono sankcje nakładane na osoby parające się tym procederem oraz przedsiębiorstwa stosujące pracę przymusową. Dyrektywa zawiera także przepisy dotyczące zapobiegania, ochrony ofiar i odszkodowania za poniesione krzywdy.

⁽⁹⁾ Na przykład irlandzki pracodawca otrzymał karę w wysokości 90 tys EUR za niewypłacone wynagrodzenia dla pracownika przymusowego. Pracodawca złożył apelację, argumentując, że pracownik nie miał prawa do odszkodowania, ponieważ był nielegalnym imigrantem, i wygrał (<http://www.mrci.ie/resources/publications/mrciupdates/the-fight-for-justice-muhammads-story-part-ii/>).

⁽¹⁰⁾ Patrick Belser, „*Forced Labor and Human Trafficking: Estimating the Profits*”, [„Praca przymusowa i handel ludźmi: szacowane zyski”], dokument roboczy, Genewa, Międzynarodowe Biuro Pracy, 2005 r. http://www.ilo.org/sapfl/Informationresources/ILOPublications/WCMS_081971/lang-en/index.htm.

⁽¹¹⁾ ONZ (2011), „*Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises*”, John Ruggie, UN GA A/HRC/17/31 <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>.

Jednakże mimo proklamacji tych praw oraz szeregu dokumentów międzynarodowych, praca przymusowa nie zniknęła. Sieci przestępcze wykorzystują istnienie granic i różnic między poszczególnymi systemami.

Konwencje MOP-u muszą zostać uzupełnione, aby mogły odpowiadać na współczesne formy pracy przymusowej. Nie nawiązują one do handlu ludźmi, zapobiegania mu, ochrony ofiar ani rekompensaty dla nich.

3.2 Luki w instrumentach

Istnieje ogromna rozbieżność między wagą problemu (prawa podstawowe) i liczbą regulacji (ONZ, UE), konwencji (MOP) lub dobrowolnych porozumień (wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych⁽¹²⁾, ISO 26000⁽¹³⁾, trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej⁽¹⁴⁾ MOP-u, sprawozdawczość pozafinansowa) a ich stosowaniem w praktyce. Nawet jeśli plany działania istnieją, często brakuje środków, monitorowania i ewaluacji. Instrumenty są niespójne między sobą: np. polityka imigracyjna, kontrola granic i ochrona praw człowieka często są sprzeczne, zaś polityka współpracy, która mogłaby być dźwignią dla walki z handlem ludźmi i pracą przymusową, nie obejmuje tego aspektu.

Wielość tekstów nie gwarantuje skuteczności. Instrumenty instytucji międzynarodowych zostały uzupełnione szeregiem norm prywatnych: kodeksy postępowania, certyfikacje, oznaczenia itp. W Europie istnieje 240 znaków, z czego wiele zostało stworzonych samodzielnie i nie przewiduje weryfikacji. Niektóre przedsiębiorstwa wielonarodowe, np. w swoim kodeksie postępowania, zobowiązują się do powszechnego przestrzegania prawa lokalnego, co jest wątpliwym stwierdzeniem w przypadku krajów, które dyskryminują kobiety lub nie zapewniają ochrony związków zawodowych. Niektóre kodeksy postępowania zostały zredagowane po to, żeby uspokoić konsumentów i inwestorów, bez jakiegokolwiek kontroli lub weryfikacji przewidzianej w ich ramach; nie stanowią faktycznego narzędzia walki z pracą przymusową, która pozwala na ograniczenie kosztów i powiększenie zysków.

3.3 Działania na rzecz eliminacji pracy przymusowej na terytorium UE i poza nią

3.3.1 Zlikwidować luki w obecnych dokumentach: państwa europejskie powinny opowiedzieć się jednym głosem na forum MOP-u za przyjęciem dodatkowego protokołu do konwencji 29 MOP-u i zalecenia na rzecz wzmocnienia prewencji, kontroli i ochrony ofiar oraz rekompensaty.

Na terytorium Unii Europejskiej

- Unia Europejska przyjęła dyrektywę w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi (2011/36/UE) oraz strategię (opinia SOC/467 EKES-u). W europejskiej strategii zwalczania handlu ludźmi specjalne działanie poświęcono wyzyskowi w miejscu pracy jako jednej z mało znanych form wykorzystywania oraz przewidziano szereg działań obejmujących zarówno inspektoraty pracy i właściwe władze, jak i Komisję Europejską. Niemniej, dokumenty te zostały wydane niedawno i nie przyniosły jeszcze oczekiwanych efektów. Ponadto podczas gdy kryzys gospodarczy przyniósł ograniczenia zasobów policji i inspekcji pracy oraz rozrost gospodarki nieformalnej, rozpowszechnienie ubóstwa i niepewności zatrudnienia pogłębiło ryzyko rozwoju pracy przymusowej. Zapobieganie obejmuje niewątpliwie zwiększanie świadomości, edukację i informowanie, lecz także walkę z gospodarką nieformalną i ubóstwem, ze szczególnym uwzględnieniem grup najbardziej wrażliwych, np. migrantów, którzy nie mówią językiem kraju przyjmującego.
- Inspektoraty pracy powinny dysponować wystarczającymi środkami kontroli; należy też wzmocnić współpracę europejską, tworząc agencję zajmującą się kwestiami transgranicznymi oraz poszerzając mandat platformy współpracy między poszczególnymi inspektoratami pracy, tak aby uwzględnić pracę przymusową i zapewnić koordynację z innymi właściwymi władzami (administracja podatkowa) w celu zwalczania pracy na czarno.
- Inspektorzy pracy, pracownicy społeczni i związkowcy powinni mieć do dyspozycji wskaźniki (np. czy pracownik posiada paszport, czy może się swobodnie przemieszczać, czy otrzymuje wypłatę) umożliwiające wykrycie pracy przymusowej i zawiadomienie policji⁽¹⁵⁾.

⁽¹²⁾ OCDE (2011), Wytyczne OECD dla przedsiębiorstw wielonarodowych <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/oecdguidelinesformultinationalenterprises.htm>.

⁽¹³⁾ ISO 26000 – Odpowiedzialność społeczna <http://www.iso.org/iso/home/standards/iso26000.htm>.

⁽¹⁴⁾ MOP (2006), Trójstronna deklaracja zasad dotyczących przedsiębiorstw wielonarodowych i polityki społecznej – 4. Edycja http://www.ilo.org/empent/Publications/WCMS_094386/lang-en/index.htm.

⁽¹⁵⁾ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/—ed_norm/—declaration/documents/publication/wcms_105023.pdf.

- Agencje rekrutacji i zatrudnienia werbujące pracowników z innych krajów Unii i państw trzecich (np. w sektorze budownictwa, rolnictwa, odpadów, sprzątanania itp.) muszą być kontrolowane i nadzorowane, aby unikać oszukańczych praktyk. Europejska strategia zwalczania handlu ludźmi przewiduje współpracę Komisji z Europejską Fundacją na rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy (Eurofound) w celu opracowania kodeksu sprawdzonych rozwiązań dla władz publicznych, dotyczącego nadzorowania agencji rekrutacji i zatrudnienia oraz agencji tymczasowych, aby przeciwdziałać przypadkom handlu ludźmi. Kodeks ten powinien uwzględniać system licencji oraz wprowadzenie w życie odpowiedzialności tychże agencji.
- Ofiary powinny być chronione, a ich prawa zagwarantowane i odzyskane wstecz (np. zaległe wynagrodzenia, ochrona socjalna); powinny także uzyskać odszkodowanie odpowiadające wysokości szkód. Nie powinny być ścigane za wykroczenia imigracyjne, posiadanie fałszywych dokumentów tożsamości, ani też za przestępstwa popełnione pod przymusem⁽¹⁶⁾. To handlarze są przestępcami, których należy ścigać. Konfiskata dóbr handlarzy powinna pozwolić na udzielenie odszkodowań ofiarom.
- Ofiary powinny mieć możliwość podjęcia działań prawnych i pozostania na terytorium podczas ich trwania, nawet w przypadku nielegalnego wjazdu na terytorium Unii Europejskiej. Pozwolenie na pobyt nie powinno być uzależnione od gotowości ofiar do współpracy z policją i wymiarem sprawiedliwości, gdyż wiele z nich ma za sobą traumatyczne przeżycia i negatywne doświadczenia z policją. Osoby te mogą obawiać się składania zeznań przeciw swoim wyzyskiwaczom, z obawy przed represjami wobec ich rodzin w kraju pochodzenia. W dyrektywie 2011/36 przewidziano pewne zobowiązania dla państw członkowskich dotyczące pomocy ofiarom i ich ochrony. Wdrażanie tych środków powinno być w jak największym stopniu skuteczne, aby zapewnić odpowiednią ochronę ofiarom, nawet tym w najtrudniejszej sytuacji.

3.3.2 Poza Unią Europejską należy w większym stopniu uwzględnić pojawienie się nowych podmiotów w wyniku globalizacji, takich jak organizacje pozarządowe i przedsiębiorstwa wielonarodowe. Zasady WTO nie uwzględniają w wystarczającym stopniu konwencji MOP-u. Obserwator MOP-u powinien uczestniczyć w pracach WTO. Należy także wzmocnić proces wdrażania konkluzji i zaleceń (w ramach mechanizmów kontroli MOP-u) dotyczących przepisów i praktyki w państwach będących członkami organizacji. Zalecenia te często nie są realizowane z braku woli politycznej i/lub zasobów finansowych i odpowiedniego potencjału administracyjnego do ich wprowadzenia w życie.

3.3.3 Unia Europejska przygotowuje dyrektywę w sprawie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw⁽¹⁷⁾, która wobec przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 500 pracowników wprowadzi wymóg uwzględniania w sprawozdaniu z działalności pozafinansowej deklaracji wpływu swoich działań na kwestie środowiskowe, społeczne i pracownicze, w tym na przestrzeganie praw człowieka i wysiłki w zakresie zwalczania korupcji. Dyrektywa ta jest zgodna z zasadami MOP-u (opinia INT/698 EKES-u).

3.3.4 Polityka na rzecz rozwoju i pomocy zewnętrznej powinna być dźwignią, jeśli pomoc byłaby uzależniona od przestrzegania praw podstawowych, zarówno przez państwa, jak i inne podmioty, w szczególności przedsiębiorstwa wielonarodowe, które eksploatują zasoby krajów otrzymujących pomoc. Ponadto koncepcja rozwoju powinna uwzględniać projekty nakierowane na poprawę potencjału administracyjnego, w tym odpowiednie kształcenie inspektorów pracy i partnerów społecznych na temat wdrażania konwencji MOP-u. Polityka handlowa i polityka rozwoju powinny zostać uzgodnione w celu lepszego przestrzegania praw człowieka. Ratyfikacja i skuteczne przestrzeganie konwencji MOP-u w sprawie pracy przymusowej (29 i 105), jak też innych podstawowych konwencji MOP-u, powinny zostać uwzględnione w umowach o handlu, współpracy i stowarzyszeniu między UE a krajami trzecimi oraz poddawane regularnemu nadzorowi. Należy zaangażować organizacje społeczeństwa obywatelskiego za pośrednictwem organów ds. monitorowania we wdrażanie umów handlowych oraz ich rozdziałów poświęconych handlowi i rozwojowi zrównoważonemu.

⁽¹⁶⁾ Wytoczne OBWE w sprawie niekarania, 2013 r., <http://www.osce.org/cthb/101083>.

⁽¹⁷⁾ Wniosek dotyczący dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady zmieniającej dyrektywę Rady 78/660/EWG i 83/349/EWG w odniesieniu do ujawniania informacji niefinansowych i informacji dotyczących różnorodności przez niektóre duże spółki oraz grupy – COM(2013) 207 final – 2013/0110 (COD).

3.3.5 Zaangażowanie społeczeństwa obywatelskiego

3.3.5.1 W wytycznych dla przedsiębiorstw wielonarodowych⁽¹⁸⁾ OECD zaleca zwiększenie roli przedsiębiorstw w przestrzeganiu i propagowaniu praw człowieka. To samo zaproponowano w sprawozdaniu Ruggiego (ONZ)⁽¹⁹⁾ dotyczącym zaangażowania rządów, przedsiębiorstw, społeczeństwa obywatelskiego i inwestorów. W sprawozdaniu tym zalecono przedsiębiorstwom przeprowadzenie ocen ryzyka (zgodnie z zasadą należytej staranności). Przedsiębiorstwa powinny przyjąć podejście oparte na zapobieganiu i stać się podmiotami w walce z łamaniem praw podstawowych. Należy zapewnić odpowiedzialność przedsiębiorstw wielonarodowych i inwestorów, ponieważ leży to w ich interesie, lecz również ścigać je, jeśli nie dopełnią należytej staranności. Przedsiębiorstwa powinny również być rozliczane ze stosowania norm MOP-u. Rzetelność ich deklaracji powinna być kontrolowana przez niezależne pozafinansowe agencje ratingowe.

3.3.5.2 Wiele przedsiębiorstw wielonarodowych pochodzi z Europy i są one liderami w zawieraniu ramowych umów międzynarodowych z międzynarodowymi federacjami związków zawodowych, szczególnie w zakresie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, w tym walki z pracą przymusową. Nowa strategia⁽²⁰⁾ UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw zakłada, że przedsiębiorstwa europejskie sprostają spoczywającej na nich odpowiedzialności w zakresie przestrzegania praw człowieka⁽²¹⁾.

3.3.5.3 Inwestycje to także dźwignia: wielu inwestorów przystąpiło do PRI⁽²²⁾, zasad odpowiedzialnego inwestowania ONZ, a społecznie odpowiedzialne inwestycje stanowią dziś 22 % przepływów, z czego 49 % w Europie.

3.3.5.4 Przedsiębiorstwa mogą podjąć działania za pomocą polityki odpowiedzialnych zakupów, podobnie mogą też uczynić administrację i władze terytorialne, zapewniając, że współpracujące z nimi przedsiębiorstwa przedsięwzięły środki na rzecz eliminacji pracy przymusowej ze swojego łańcucha dostaw.

3.3.5.5 Europejskie organizacje pozarządowe są również liderami w zakresie praw konsumentów, jeżeli chodzi o znajomość lokalizacji i warunków, w jakich wyprodukowano odzież i obuwie⁽²³⁾ oraz produkty spożywcze pochodzące z krajów trzecich. Wymóg większej przejrzystości i identyfikowalności także w przypadku składników produktu lub usługi powinien przyczynić się do eliminacji pracy przymusowej.

3.3.5.6 Szereg organizacji związkowych ma doświadczenia, którymi mogą się podzielić, np. w zakresie szkoleń dotyczących podejścia do ofiar pracy przymusowej czy metod pracy z organizacjami pozarządowymi specjalizującymi się w pomocy nielegalnym migrantom, lecz nie wszystkie te organizacje mają świadomość ogólnych rozmiarów problemu. Wiele z nich uważa, że ich to nie dotyczy lub że nie mogą nic zrobić. Państwa powinny pomóc organizacjom związkowym w zrzeszaniu pracowników sektora pozaformalnego.

Organizacje związkowe w krajach zlecających powinny popierać tworzenie związków zawodowych w krajach realizujących zlecenia, jak też domagać się zapłaty umożliwiającej pracownikom z państw trzecich godne życie i ludzkie godziny pracy.

Komitety ds. sektorowego dialogu społecznego stanowią jeden z instrumentów uświadamiania zjawiska pracy przymusowej oraz przeciwdziałania mu.

Bruksela, 30 kwietnia 2014 r.

Przewodniczący
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Henri MALOSSE

⁽¹⁸⁾ <http://www.oecd.org/daf/inv/mne/principesdirecteursdelocdealintentiondesentreprisesmultinationales.htm>.

⁽¹⁹⁾ <http://www.ohchr.org/documents/issues/business/A.HRC.17.31.pdf>.

⁽²⁰⁾ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:pl:PDF>.

⁽²¹⁾ UE (2011), Odnowiona strategia UE na lata 2011–2014 dotycząca społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, COM(2011) 681 wersja ostateczna <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0681:FIN:pl:PDF>.

⁽²²⁾ Strona PRI ONZ (Principles for Responsible Investment): <http://www.unpri.org/>.

⁽²³⁾ Strona Clean Clothes Campaign: <http://www.cleanclothes.org/>.